

УДК 338.332.1

Ракович О. І.

Житомирський національний агрокологічний університет

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ МОНІТОРИНГУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Досліджено аспекти та передумови формування механізму моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій. Обґрунтовано використання проектного підходу до розроблення алгоритму цього моніторингу. Доведено універсальність моделі формування механізму моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій та можливість її використання для створення інформаційної бази механізмів та результатів моніторингу. Обґрунтовано інтелектуалізацію процесу

Ключові слова: моніторинг підприємницького потенціалу сільських територій, механізм моніторингу, методи та інструментарій моніторингу.

Постановка проблеми. Будь-який суб'єкт підприємництва на сільських територіях здійснює моніторинг явищ і процесів, що проходять у навколишньому середовищі, локальних, регіональних, національних соціально-економічних системах. За результатами моніторингу формується підґрунтя для прийняття управлінських рішень, що зумовлює необхідність ефективного використання інструментарію моніторингу, професійного вибору індикаторів та методів оцінки.

Моніторинг територіального потенціалу здійснюється на рівні регіонального, галузевого управління для поповнення спеціальною або вихідною інформацією процесу формування стратегічних планів розвитку територій, галузей, виробничих та інфраструктурних організацій, окремих складників цього потенціалу (інвестиційного, підприємницького, ресурсного, соціального, економічного розвитку тощо).

До основних проблем побудови сучасних систем управління підприємством на сільських територіях належать недостатність знань та досвіду суб'єктів щодо забезпечення управлінських рішень інформацією, отриманою в результаті моніторингу його розвитку та оціненою за відповідними методиками, низький рівень упровадження сучасних методів діагностики та розвитку інформаційно-консультаційного забезпечення підприємства. Відсутність знань, навичок та вмінь суб'єктів щодо створення локальних систем моніторингу соціально-економічного розвитку та підприємницького потенціалу сільських територій зумовлює необхідність розроблення його механізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання моніторингу, діагностики соціально-економічних систем регіонів, сільських територій, соціально-економічних чинників розвитку сільських територіальних систем є об'єктами досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців: В. Андрійчука, А. Бутенка, О. Басюка, І. Валентюк, М. Гедзи, Ю. Губені, О. Головченко, М. Кітсона, В. Козак, Р. Мартіна, О. Мілашківської, А. Миргородської, В. Семенова, О. Руденка, О. Павлова, П. Тайлера. Ними обґрунтовано методи, функції, механізми моніторингу і діагностики та сформовано рекомендаційний інструментарій організації дослідницько-моніторингових систем в умовах сучасних тенденцій розвитку потенціалу сільських територій.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість і різноплановість проведених досліджень зазначеної проблеми, недостатньо вивченими і вирішеними залишаються питання формування

механізму моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій. Особливо це стосується обґрунтування процесів формування механізмів моніторингу, вибору відповідного інструментарію управління цими процесами, передумов розвитку систем локального моніторингу.

Мета статті. Головною метою цієї статті є розроблення та обґрунтування моделі формування механізму моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій.

Виклад основного матеріалу. Моніторинг є одним з основних інструментів стратегічного планування розвитку організаційних, територіальних, національних соціально-економічних систем, результати якого використовуються в процесі прийняття управлінських рішень різними суб'єктами. Актуальність формування механізмів моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій зумовлена такими чинниками: 1) потребою забезпечення управлінської сфери своєчасною та якісною інформацією; 2) необхідністю локалізації стратегій територіального, галузевого, місцевого розвитку з урахуванням особливостей наявного підприємницького потенціалу конкретної території; 3) потребою розповсюдження знань та набуття компетенцій суб'єктами щодо формування та ефективного використання моніторингових механізмів; 4) інтелектуалізацією підприємницької діяльності на сільських територіях та використанням інноваційних технологій; 5) розвитком проектного менеджменту та формуванням нових систем управління в умовах децентралізації.

Аналіз теоретико-методологічних підходів до моніторингу потенціалу сільських територій засвідчує багатовекторність поглядів науковців щодо механізмів, організації та інструментарію цих процесів зокрема, встановлення цілей, спостереження, вимірювання, порівняння, визначення ефекту, моніторингу програм, проектів та громадської думки [1, с. 268].

Із позиції об'єктно-суб'єктної взаємодії механізм моніторингу територіальних соціально-економічних систем формується з урахуванням потреб подальшого використання результатів моніторингу для оцінки потенціалу, конкурентоспроможності, рівня інноваційного розвитку регіону або окремих територій. Його інструментами вбачаються систематичний збір інформації, оцінка показників рівня конкурентоспроможності території, прийняття оперативних управлінських рішень щодо виявлення і реалізації територіальних конкурентних переваг, аналіз інвестиційної активності та фінансових параметрів суб'єктів

господарювання на території, інформатизація сфер територіального управління [2, с. 78].

На високій актуальності моніторингу та оцінки наголошується у контексті обґрунтування процесів мобілізації організаційних ресурсів для економічного зростання регіонів, сільських територій та досягнення стратегічної мети управління регіональним розвитком. Методологічною основою моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій у контексті його ідентифікації серед інших потенціалів – ендогенного, ресурсного, економічного, екологічного, інвестиційного, інтелектуального – вбачається обґрунтування універсальних підходів, що здійснюються безпосередньо в процесі моніторингу: поелементного, бюджетування, за структурними елементами, нормативного [3, с. 270; 4; 5, с. 19].

Вибір інструментарію та підходів до моніторингу залежить від цілей процесу оцінки, для якої здійснюється цей моніторинг: визначення економічної ефективності впровадження організаційних змін, розроблення проектів створення корпоративних та вертикально інтегрованих організацій на сільських територіях, мікропроектів підтримки розвитку сільської економіки тощо. Нині науковцями обґрунтовуються методичні підходи, які передбачають розрахунок переліку показників або інтегрального показника територіального потенціалу (формалізована оцінка), а також використання експертних показників оцінки ресурсів регіону, що характеризуються інтегративними властивостями [3, с. 274].

Для обґрунтування механізмів досягнення економічної безпеки на регіональному рівні науковці пропонують використання комплексу різних оціночних методів економічного потенціалу регіону, найбільш розповсюдженими з яких є: моніторинг основних соціально-економічних показників із чіткою фіксацією їх сукупності для певного механізму моніторингу; методи експертної оцінки, оптимізації, аналізу й обробки сценаріїв, багатовимірної статистичного аналізу, теорії штучних нейронних мереж та ін. Основною проблемою їх використання в регіональному та локальному управлінні є потреба адаптації до механізмів оцінки, що зумовлює необхідність розроблення спеціальних оціночних методик [6].

Аспекти моніторингу територіального потенціалу в контексті його оцінки для розроблення державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації регулюються Законом України «Про засади державної регіональної політики», в якому до об'єктів моніторингу належить динаміка зміни значень показників, що застосовуються для розрахунку індексів конкурентоспроможності регіонів та регіонального людського розвитку. Згідно із Законом, суб'єктами регіонального розвитку є центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи, агенції регіонального розвитку, асоціації органів місцевого самоврядування, представники суб'єктів підприємництва, закладів вищої освіти, науково-дослідних установ, які визначають окремі стратегічні цілі та завдання щодо розвитку видів економічної діяльності, які мають інноваційний потенціал, з урахуванням конкурентних переваг регіону [7].

Про важливість формування та вдосконалення механізму моніторингу регіональних (територіальних) систем свідчить практика його постійного вдосконалення у країнах Європейського

Союзу – від використання *ex ante* та *ex post* аналізу для виявлення впливу структурних операцій на пріоритетні завдання та конкретні структурні проблеми (за статутом 1988 р.) до моніторингу фінансового управління програмами і проектами регіонального розвитку (за новими редакціями статутів) [8, с. 162].

Модель виявлення ключових індикаторів моніторингу закладено в основу методичного підходу до моніторингу стану соціально-економічного розвитку сільських територій. Комплексний аналіз чинників, можливостей і загроз зовнішнього та внутрішнього середовища, визначення кількісного впливу чинників, кластеризація, використання інструментарію дискримінантного аналізу, обґрунтування системи моніторингу стану соціально-економічного розвитку сільських територій є складниками алгоритму оцінки стану соціально-економічного розвитку сільських територій, у результаті здійснення якої визначаються «точки росту» (аспекти потенціалу) для виділених територіальних кластерів [9].

Механізм моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій є процесом розроблення показників, методів, способів, процедур оцінки, безпосереднім здійсненням технології моніторингу та аналізу результатів. Реалізацією цього процесу управляє суб'єкт, який визначає цілі, встановлює межі та формує інформаційну базу результатів моніторингу. Багатоаспектність у виділенні суб'єктів моніторингу (керівники сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, інших підприємницьких структур, голови особистих селянських господарств та об'єднаних територіальних громад, керівники регіональних органів галузевого та територіального управління) зумовлює необхідність виокремлення локальних особливостей його об'єктів під час розроблення алгоритмів моніторингових систем.

Механізми моніторингу можуть використовуватися як для оцінки соціо-економіко-еколого-протестового розвитку сільських територій, так і для оцінки різних видів територіальних потенціалів зокрема, підприємницького потенціалу сільських територій. Вибір методики моніторингу при цьому буде залежати від суб'єкта, його потреб та кінцевої мети моніторингу: розроблення планів і програм, бізнес-проектів, управління територіальними ресурсами, оцінка можливостей для ведення бізнесу.

Формування механізму моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій є процесом, виконання якого доцільно здійснювати за проектним підходом, що дає змогу деталізувати та уніфікувати операції моніторингу, сформувати інформаційну базу механізму моніторингу на основі побудови універсальної моделі (рис. 1).

Перевагою такої моделі є універсальність операцій, здатність диверсифікуватися у разі розширення або звуження меж моніторингу, а також інтегруватися до інших моделей моніторингу та оцінки, її можна розглядати як інструмент прийняття управлінських рішень.

Щодо формування локальних механізмів моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій, то отримані в результаті використання вищезначеної моделі результати можуть використовуватися різними економічними агентами на сільських територіях. У цьому сенсі модель використовується з урахуванням цілей, меж моніторингу, що встановлюються конкретною програ-

мою, бізнес-планом, міжнародним або муніципальним проектом.

Формування інформаційної бази процесів та результатів моніторингу як підсумовуючий крок моделі механізму моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій (рис. 1) передбачає накопичення спеціальної інформації для подальшого її використання, забезпечує уніфікацію операцій моніторингу й є передумовою формування локальних систем моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій.

Інтелектуалізація процесу здійснення моніторингу передбачає наявність у суб'єктів компетенцій, навичок та вмінь із формування та використання сучасних методик моніторингу та є вагомим чинником для розвитку середовища якісного моніторингу. Інтелектуальний складник організації процесу здійснення моніторингу має прояв у здатності суб'єкта управління здійснити цільову орієнтацію об'єкта до якісного виконання поставлених завдань.

Упровадження чинників проектного менеджменту в систему локального територіального управління нині актуалізується в Україні, особливо в контексті децентралізації та розвитку систем грантових організацій. Це потребує виконання технологій стратегічного планування та реалізації стратегій і, відповідно, здійснення моніторингу діяльності різних суб'єктів підприємництва. Ці аспекти прописуються у проектних методиках, наприклад у формах проектних пропозицій, які оприлюднюються різними грантовими організаціями [10].

У структурованому змісті проектною пропозиції виділяється підрозділ «Ризики, моніторинг та оцінка результатів», в якому пропонується порядок моніторингу, робочий план із графіком моніторингу проекту, таблиця моніторингу та оцінки. Встановлення індикаторів результатів проекту є найважливішим сегментом проектною пропозиції, оскільки ці індикатори мають бути закладені в основу планування проектною діяльності. Зазвичай їх пропонують визначати самостійно розробникам проекту, що й зумовлює потребу накопичення відповідних знань, які можна отримати за допомогою консалтингового менеджменту.

Висновки і пропозиції. Актуальність формування механізмів моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій зумовлена потребою забезпечення управлінської сфери своєчасною та якісною інформацією, необхідністю локалізації стратегій територіального, галузевого, місцевого розвитку, потребою розповсюдження знань та набуття компетенцій суб'єктами щодо формування та ефективного використання моніторингових механізмів, інтелектуалізацією підприємницької діяльності на сільських територіях та використанням інноваційних технологій, розвитком проектного менеджменту та формуванням нових систем управління в умовах децентралізації.



Рис. 1. Модель формування механізму моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій

Джерело: авторська розробка

Механізм моніторингу потенціалу територіальних соціально-економічних систем формується з урахуванням потреб подальшого використання його результатів в оцінці потенціалу, конкурентоспроможності, рівня інноваційного розвитку регіону або окремих територій та мобілізації організаційних ресурсів для економічного зростання регіонів, сільських територій та досягнення стратегічної мети управління регіональним розвитком. Практика постійного вдосконалення механізму моніторингу регіональних (територіальних) систем у країнах Європейського Союзу свідчить про важливість формування локальних моніторингових механізмів.

Механізм моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій є процесом розроблення показників, методів, способів, процедур оцінки, безпосереднього здійснення технології моніторингу та аналізу результатів. Реалізацією цього процесу управляє суб'єкт, який визначає цілі, встановлює межі та формує інформаційну базу результатів моніторингу. Вибір методики моніторингу при цьому буде залежати від суб'єкта, його потреб та кінцевої мети моніторингу: розроблення планів і програм, бізнес-проектів, управління територіальними ресурсами, оцінка можливостей для ведення бізнесу.

Формування механізму моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій є процесом, виконання якого доцільно здійснювати за проектним підходом, що дає змогу деталізувати та уніфікувати операції моніторингу, сформувати інформаційну базу механізму моніторингу на основі побудови універсальної моделі.

Використання моделі формування механізму моніторингу підприємницького потенціалу сільських територій керівниками підприємницьких організацій, органів територіального управління сприятиме інтелектуалізації процесу здійснення моніторингу та формуванню компетенцій, навичок і вмінь суб'єктів із розроблення та використання сучасних методів моніторингу.

Список використаних джерел:

1. Сментина Н.В. Теоретико-методологічні аспекти моніторингу та оцінки реалізації стратегій розвитку мезосистем. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 5. Ч. 1. С. 267–272.
2. Проскура В.Ф. Розробка системи моніторингу конкурентоспроможності регіону. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна*. 2014. Вип. 46. С. 76–80.
3. Кузьминчук Н.В. Підходи до діагностики соціально-економічного потенціалу регіону як основи ефективної стратегії управління. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2016. № 4. С. 269–284.
4. Indicators for Sustainable Development: guidelines and methodologies / JoAnne DiSano. URL : <https://sustainabledevelopment.un.org/publications/indisd-mg2001.pdf%7c>. (дата звернення: 26.12.2018).
5. Богатчик Л. Оцінка складових формування конкурентних переваг кластерного розвитку регіонів України. *Євроінтеграційні процеси в освіті та науці: трансформація та розвиток* : праці міжнародної мережевої науково-практичної конференції «Євроінтеграційні процеси в освіті та науці: трансформація та розвиток», м. Тернопіль, 24–26 квітня 2013 р. Тернопіль, 2013. С. 16–20.
6. Головченко О.М. Аналіз методів оцінки економічної безпеки на регіональному рівні. URL : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2010/1-2010/10.pdf>. (дата звернення: 02.01.2019).
7. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05 липня 2015 р. № 156-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19> (дата звернення: 08.12.2018).
8. Олійник В. Теоретичні засади та практика моніторингу регіональної політики ЄС. *Міжнародна економічна політика*. 2014. № 2(21). С. 155–178.
9. Забуранна Л.В., Корнійчук О.О. Методичні підходи до моніторингу стану соціально-економічного розвитку сільських територій. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 11.12.2018).
10. Програма малих грантів ПРООН/ГЕФ Україна. Форма проектної пропозиції. URL : <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/operations/g>. (дата звернення: 17.01.2019).

Ракович О. І.

Житомирський національний агроекологічний університет

ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА МОНИТОРИНГА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО ПОТЕНЦИАЛА СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Резюме

Исследованы аспекты и предпосылки формирования механизма мониторинга предпринимательского потенциала сельских территорий. Обосновано использование проектного подхода в процессе разработки алгоритма этого мониторинга. Доказана универсальность модели формирования механизма мониторинга предпринимательского потенциала сельских территорий и возможность ее использования для создания информационной базы механизмов и результатов мониторинга. Обоснована интеллектуализация процесса мониторинга в контексте получения субъектами навыков и умений по формированию и использованию современных методик мониторинга.

Ключевые слова: мониторинг предпринимательского потенциала сельских территорий, механизм мониторинга, методы и инструментарий мониторинга.

Rakovich O. I.

Zhytomyr National Agroecological University

FORMATION OF MECHANISM OF MONITORING OF ENTERPRISE POTENTIAL OF AGRICULTURAL TERRITORIES

Summary

The aspects and preconditions of forming of the mechanism of monitoring of entrepreneurial potential of rural territories are investigated. The use of the project approach in the process of developing the algorithm of this monitoring is substantiated. The universality of the model for forming the mechanism of monitoring the entrepreneurial potential of rural territories and the possibility of its use for forming the information base of monitoring mechanisms has been proved. The intellectualization of the monitoring process in the context of acquiring the skills and abilities of the subjects in the formation and use of modern monitoring techniques is substantiated.

Keywords: monitoring of entrepreneurial potential of rural territories, monitoring mechanism, methods and tools of monitoring.